

KUTATÁSI BESZÁMOLÓ*
KLEBELSBERG KUNO-ÖSZTÖNDÍJ
2023

A kutató neve	
Dr. Jankovits Katalin	
A kutatás témája	
A Museo Pigorini (Museo delle Civiltà, Roma EUR) magyar régészeti gyűjteményének feldolgozása	
A kutatás helyszíne	
ország, város	Olaszország, Róma, Padova
intézmény(ek)	Museo delle Civiltà (Roma, EUR), Padova Università degli Studi, Fondo Pigorini
A kutatás ideje	
2023. augusztus 21.- október 21. (2 hónap)	
A kutatott gyűjtemények, az átnézett iratok, dokumentumok és a találatok rövid ismertetése (tételes találati jegyzék nélkül)	
Luigi Pigorini, a neves olasz régész 1875-ben alapította meg Rómában a Museo Nazionale Preistorico Etnografico, amely ma a Museo delle Civiltà részét képezi, Rómában az EUR-ban található. Kezdetektől fogva Pigorini célkitűzése volt, hogy az általa alapított múzeum ne csak Itália pre-és protohisztorikus fejlődését mutassa be, hanem a világ más területeiről is hozzon létre régészeti gyűjteményt, amit a kiállításokon is be tudnak mutatni. 1867-ben a budapesti Nemzetközi Régészeti Konferencia után élénk érdeklődés kezdődik Európa-szerte a magyar régészeti kutatások iránt. A konferencia résztvevőit elvitték a tószegi tell telep ásatásának megtekintésére, így Európában nagyon híressé válik ez az ásatás, szinte minden múzeum szeretne innen anyagot szerezni. A XIX. század második felében Európa-szerte létrejött múzeumokban egyre erőteljesebb a törekvés, hogy külföldről származó régészeti gyűjteményekkel is gyarapítani tudják a bemutatandó anyagot. A jelentős múzeumok (Bécs, Berlin, London, Velence, Róma) vetélkednek azért, hogy Magyarországról származó gyűjteményt tudjanak ajándékozás révén megszerezni. A régészeti gyűjtemény kialakulása kapcsán tudománytörténeti és kulturális szempontból is nagyon fontos a korszak két múzeumalapító, európai látókörű régészének, Luigi Pigorininek és a szekszárdi régésznek és katolikus papnak, Wosinsky Mórnak a szakmai jellegű barátsága, régészeti elképzeléseiknek a megfogalmazása, amelyről feljegyzések árulkodnak a Museo Pigorini Adattárában, leltárkönyveiben. A jelentős magyar gyűjtemény, amely több, mint 300 tárgyból áll, több fázisban az 1870-es, 80-as és 90-es években alakult ki.	

* Jelen beszámoló további szerkesztés nélkül kerül közzétételre az ösztöndíj adományozójának honlapján.

Az első adományozás közvetlenül az 1867-es budapesti Nemzetközi Régészeti konferenciát követően történik, báró Nyáry Jenő (baro Eugenio Nyáry) ajándékoz Pest, Hont és Nógrád megye területéről származó régészeti tárgyakat, elsősorban megmunkált csontból és kőből készült eszközöket. Ezzel párhuzamosan Nyáry a velencei Museo Civico Corrernek is ajándékoz Magyarországról származó gyűjteményt (E. Gilli, I materiali archeologici della raccolta Nyary del Museo Civico Correr di Venezia. Roma, 1999).

1881-ben Pigorini a híres régészeti lelőhelyről, Tószeg-Laposhalom bronzkori tell telep feltárásából származó 62 tárggyal (főként bronzkori kerámia és csontból készült eszközök) gazdagította a múzeumot. Pigorini az 1867-es budapesti Régészeti Nemzetközi konferencia programjaként meglátogatta az ásatást, amely Európa-szerte ismertté tette a lelőhelyet. Pigorini a Parma melletti Terramare kultúra ásatása során előkerülő régészeti anyag és a magyarországi bronzkori tell telepek (Tószeg-Laposhalom) között rokonságot vélte felfedezni (L. Pigorini, Terramare Ungheresi. Bull. di Paleologia Italiana. 15-16 (1876) 230-241; L. Pigorini, Terramare dell'età del bronzo. Roma, 1883). Ez az elmélet újra felelevenedett napjaink régészeti kutatásai során (Cardarelli, A., Cavazzuti C., Fritze M., Gavranović M., Hajdu, T., Kiss, V., Köhler, K., Kulcsár, G., Melis, E., Ribay-Salisbury, K., Szabó, G., Szeverényi, V. (2020). The connections between the plains of the Po and the Danube during the Bronze Age seen through the spread of the „Urnfield model”. In: Bernabò Brea, M. (Ed.), Italia tra Mediterraneo ed Europa: mobilità, interazioni e scambi. Rivista di Scienze Preistoriche LXX, S1: 231–243; Cavazzuti, C., Arena, A., Cardarelli, A., Fritze, M., Gavranović, M., Hajdu, T., Kiss, V., Köhler, K., Kulcsár, G., Melis, E., Ribay-Salisbury, K., Szabó, G., Szeverényi, V. (2022). The First „Urnfields” in the Plains of the Danube and the Po. Journal of World Prehistory, published online:18 March 2022, 35: 45–86).

Philippe Salmon, francia régész, (Paris, Ministère de L'instruction Publique et des Beaux-Arts Direction Générale des Beaux-Arts) aki szoros szakmai barátságban állt Pigorinivel, erről árulkodik a Padovában a Fondo Pigoriniben előkerült 3 levele is (Università degli Studi di Padova, Fondo Pigorini, Philippe Salmon levelei).

Többször járt Magyarországon, Pigorinihez írt levelében 1881-ben „Fehervar Centum Colles” (Százhalomok) lelőhelyről – valószínűleg a Fehérvár melletti csurgói vagy százhalombattai kora vaskori halomsírokról lehet szó –, eddig számunkra ismeretlen, valószínűleg vaskori halomsír feltárásából származó leleteket szerzett meg a római múzeum számára (kerámiák, bronz tű, fibula, karikák, bronz edény töredéke). Szalacsokról szintén kora vaskori kerámiát, továbbá Hont megyéből kerámiát, Nógrád megyéből zoomorf agyagfigurát adományozott a múzeumnak.

Philippe Salmon a Pigorinihez fűződő jó szakmai kapcsolata révén a magyarországi anyagon kívül Európa különböző országaiból (Franciaország, Svájc, Németország) származó régészeti anyagokat is ajándékozott a római múzeumnak.

1886-ban gróf Apponyi Sándor (Alexander Apponyi) közreműködésével Wosinsky Mór Lengyel-Turkenschanze (Töröksánc) ásatásáról származó 65 tárgyat kapott a múzeum. Pigorini jó kapcsolatokat épített ki az Apponyi családdal, kétszer is járt náluk vendégségben Lengyelen.

1891-ben Wosinsky Mór Tolna megyei jelentős lelőhelyekről származó 150 tárgyat ajándékozott Pigorininek. Wosinsky az 1880-as években az Apponyi család pártfogásával, támogatásával bejárja Európát, utazásai során megismeri az akkor létrejövő múzeumokat. Gróf Apponyi Sándornál találkozik Pigorini Wosinskyval, a katolikus pappal, aki nagyon jól képzett régész is. Pigorininek Apponyival és Wosinskyval kialakuló szakmai barátsága jól reprezentálja a XIX. század második felében egyre élénkebbé váló magyar - olasz tudományos és kulturális kapcsolatokat.

Számos tárgy származik Wosinsky 1882-1889 között Lengyel-Turkenschanze (Töröksáncon) folytatott neolitikus telepet feltáró ásatásaiból (különböző kerámiák, orsógombok, csontból, kőből készült eszközök) (Wosinsky M., Leletek a lengyeli őskori telepről. I-II. kötet Budapest, 1886, 1890). Ez a lelőhely lett a névadója a Dunántúl déli részén található, rendkívül fejlett lengyeli neolitikus kultúrának. Az ásatás Apponyi Sándor birtokán folyt, aki minden segítséget megadott Wosinskynek. A régészeti kutatás eredményei gyorsan ismertté váltak a magyarországi és külföldi tudományos körökben egyaránt. Apponyi Sándor gróf (Alexander Apponyi) 1889. április 27-én írt francia nyelvű levelében arról tájékoztatja Pigorinit, hogy Dr. Pulszky Ferenc Pestről az Akadémiáról több neves szakemberrel együtt meglátogatta Wosinsky Mór Lengyel-Sáncon folytatott ásatását (Università degli Studi di Padova, Fondo Pigorini, Alexander Apponyi Rome, 27 avril 89, Pigorinihez írt francia nyelvű levele).

A lengyeli ásatáson Apponyi vendégeként részt vett Wirchoff Rudolf berlini egyetemi tanár, továbbá a híres római régész és múzeumalapító, Luigi Pigorini is, valamint Pulszky Ferenc vezetésével Pestről az Akadémiáról érkező híres szakemberek, mint Pósta Béla, Szendrei János, Czóbor Béla és Fröhlich Róbert (R. Wirchoff, Exkursion nach Lengyel. Verhandlungen der Berliner Anthropologischen Gesellschaft. Berlin, 1890; Kiss István, Két nap Lengyelen. Szekszárd és vidéke 1889. május 30.). Pigorini lengyeli ásatáson való részvételével és a kialakított személyes kapcsolataival magyarázható, hogy Wosinsky gazdag leletanyagot ajándékozott innen a római múzeumnak.

Jelentős a kora vaskor (Hallstatt) időszakára keltezhető kurdi I. depólelet, amely a Kaposból került elő 1884-ben, valamint Wosinsky a helyszínen folytatott további ásatásaiból. Wosinsky a nagy méretű szitulából és a 14 bronz cisztából álló leletből egy bronz cisztát és egy további, eddig publikálatlan nagyméretű, töredékes kurdi típusú szitulát adományozott a római múzeumnak, a depólelet többi tárgya Budapesten a MNM-ban található (Wosinsky M., Etruszk bronz edények Kurdon. Arch. Ért. 5, 1885, 73 -85, Abb. 5 ; Hampel J., A bronzkor emlékei Magyarhonban. I. Budapest, 1886, Taf. 103-106; E. Sprockhoff, Zur Handelsgeschichte der germanischen Bronzezeit. Berlin, 1930, 141; P. Patay, Die Bronzegefäße in Ungarn. München, 1990, 74). Jelentős a Regölyből a gyűjteménybe került kora vaskori karperec és lándzsahegy. Simontornyáról, Kölesd-Csonthegyről és Kölesdről Wosinsky ásatásaiból származó középső bronzkori mészbetétes kerámiák, valamint Tolna megye területéről származó különböző régészeti leletek gyarapították a gyűjteményt.

Enrico Hillyer Giglioli az 1900-as évek elején (1905, 1913) Pancsovaról (akkor még az Osztrák-Magyar Monarchiához tartozott, ma Szerbia, Vajdaság) származó pattintott kőből készült eszközöket ajándékozott.

Ezen adományozások révén alakult ki a Museo Pigorini (ma Museo delle Civiltà) magyar gyűjteménye.

Az elmúlt évtized során találták meg Padovában Pigorini eddig ismeretlen levelezést. Életének utolsó szakaszát itt töltötte. Az előkerült levelezések a padovai egyetemen kerültek elhelyezésre (Università degli Studi di Padova, Dipartimento dei Beni Culturali, Fondo Pigorini). Az anyag rendezése folyamatban van, a kutatás számára való teljes hozzáférés még nem történt meg teljesen.

A rendelkezésre álló anyag átnézése során Philippe Salmon, francia régésztől (Paris, Ministère de l'Instruction Publique et des Beaux-Arts Direction, Générale des Beaux-Arts, Bureau des Monuments historiques, École d'Anthropologie de Paris) sikerült három francia nyelven Luigi

Pigorinihez írt levelet találni. Tartalmukat tekintve: A római *Bulletino di Paletnologia* folyóiratról (Paris 20 septembre 1882); a terramare kultúra problémáikájáról, kronológiájáról (Paris 30 juin 1888); a Bolognaban rendezendő kongresszusról írt (Paris 18 janvier 1900).

Egy levél került elő eddig gróf Apponyi Sándortól (Alexander Apponyi, Rome, 27 avril 89, Palazzetto Borghese), amelyben Pigorininek beszámol a magyarországi régészeti kutatásokról és anyagról. Kiemeli Wosinsky Mór ásatását Lengyel-Turkenschanze (Töröksánc) lelőhelyen, beszámol róla, hogy Pestről az Akadémiától Dr. Pulszky Ferenc vezetésével fontos magyar régészek látogatták meg az ásatást.

Várható, hogy az anyag teljes rendszerezése során további magyar vonatkozású levelek is előkerülhetnek Apponyitól, Nyárytól, Wosinskytól, amely további információkkal szolgál a kapcsolatokra vonatkozóan.

A Museo delle Civiltà magyar gyűjteményének teljes körű, interdiszciplináris módszerekkel történő feldolgozására sikerült kialakítanom egy kis kutatócsoportot. A helyszíni kutatásokba dott.ssa Elisa Dalla Longa régészt (Roma, Centro Nazionale delle Ricerche) vontam bele. Ő részt vett az anyag raktári kikeresésében, fotózásában, rajzolásában. Korábban is voltak már közös munkáink, publikációink. Az XRF roncsolásmentes fémvizsgálatokra dott. Daniele Rossetti és dott. Paolo Boccuccia vezetésével kerül sor a múzeumban. Az urnában lévő kalcinált csontok antropológiai vizsgálatát dott.ssa Francesca Candilio, az állatcsontból készült eszközök paleozoológiai vizsgálatát dott.ssa Francesca Alhaique végzi.

A kutatás módszere

Első lépésben a Museo delle Civiltában fellelhető egykori feljegyzéseket, gyarapodási naplókat, leltárkönyveket néztem át. Így sikerült összeállítani az 1870-es évektől a különböző adományozóktól Magyarországról érkezett régészeti tárgyak listáját. A következő lépés a tárgyak raktárban történő kikeresése, azonosítása volt. Majd ezt követte a tárgyakról készült fotók, ceruzarajzok és pontos leírás elkészítése.

A padovai egyetemen a már kutatható levelezések átnézése következett (Padova, Università degli Studi, Fondo Pigorini), itt egyelőre Philippe Salmon francia régésztől sikerült három Pigorinihez írt levelet találni. 1881-ben Philippe Salmon személyesen járt Magyarországon, különböző régészeti lelőhelyekről (Fehérvár, Centum Colles, Szalacska, Hont megye, Nógrád megye) ajándékozott tárgyakat a múzeumnak.

Az anyag feldolgozásának folyamatban lévő lépése a ceruzarajzok pauszra történő átrajzolása, a fényképekből és rajzokból táblák összeállítása, a tárgyakhoz kapcsolódó szakirodalom tanulmányozása, a különböző interdiszciplináris vizsgálatok (antropológia, paleozoológia, XRF fémvizsgálatok) elvégzése.

Majd ezt követi a végleges publikáció elkészítése, a Museo delle Civiltà magyar gyűjteményéről monográfia megjelentetése.

A kutatási eredmények szélesebb közönséggel történő megismertetése (előadás(ok), publikáció(k) stb.)

2024-ben több külföldi konferencián is (Róma EAA konferencia: 2024. aug. 26-31; Várna Perspectives on Balcan Archeology : 2024. szept. 25-28) a gyűjteményhez kapcsolódó előadás tartása.

Bulletino di Paletnologia Italiana (Roma) folyóiratnak a magyar gyűjteményről tudományos cikk megírása

Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve (Szekszárd) 2024: Wosinsky Mór adományozása a római Museo Pigorini számára a Tolna megyei régészeti feltárások anyagából – tudományos publikáció elkészítése

A végső cél: Monográfia megjelentetése a római Museo Pigorini (Museo delle Civiltà) magyarországi gyűjteményéről

A kutatással kapcsolatos gyakorlati észrevételek (ide értve a leendő ösztöndíjasok számára hasznos tanácsokat)

Az olaszországi kutatások megszervezése (levelezések, engedélyek megszerzése) általában hosszú időt vesz igénybe. A Klebelsberg Kuno-ösztöndíj megpályázása előtt már két évvel korábban elkezdtem az átszervezés alatt álló múzeummal a levelezést. Hosszú időbe telt amire pontosan lehetett tudni, hogy pillanatnyilag kihez tartozik a gyűjtemény, kitől, milyen engedélyeket kell beszerezni a kutatáshoz (több, mint egy évig tartott). Amikor már megvoltak a konkrét személyek, gördülékenyebbé vált. Fontos az időpontot illetően is a személyes egyeztetés.

A Museo delle Civiltà régészeti gyűjteményében a vezető, dott. Daniele Rossetti és kollégája, dott. Paolo Boccuccio nagyon sokban segítette munkámat (gyarapodási naplók, régi leltárkönyvek, raktárban leletanyag kikeresése, beazonosítása, interdiszciplináris kutatások megszervezése), ezt nagyon hálásan köszönöm nekik. A kutatásokba, az anyag feldolgozásába dott.ssa Elisa Dalla Longa (Roma, Centro Nazionale delle Ricerche) régészt vettem bele. Örülök, hogy magyar-olasz együttműködés keretében sikerül feldolgozni és publikálni az anyagot.

A padovai egyetemen prof. Michele Cupitónak és dott.ssa Valentina Donadelnek köszönöm, hogy lehetővé tették a Fondo Pigorini elérhető leveleinek tanulmányozását.

Szeretném megköszönni a római Magyar Akadémia igazgatójának, dr. Kudar Gábornak és munkatársainak, hogy biztosították számomra a szállást a kért időpontban, a Klebelsberg Kuno-ösztöndíj bizottságának, hogy az ösztöndíj odaítélésével lehetővé tették a kutatás megvalósítását.

Kelt: Budapest, 2024.01.18.....

Jankovits Katalin.....

kutató aláírása